

Відповідальність батьків та учнів за здобуття шкільної освіти в Україні

Кожна людина має права та обов'язки, і при реалізації своїх прав кожен зазнає обмежень з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших. Про це зазначається у статті 29 Загальної декларації прав людини та у статтях 21, 23 Конституції України.

Матеріал підготовлено Офісом освітнього омбудсмена.

Ця публікація – продовження теми відповідальності батьків та школи за освіту дітей. Наступні публікації будуть про відповідальність і обов'язки освітян та закладів освіти в Україні та за кордоном.

Між інтересами (правами) дитини повинна існувати справедлива рівновага, і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків (цитати з рішень Європейського суду з прав людини в рішенні у справі від 07.12.2006 та рішенні від 27.02.1992).

Освітній омбудсмен періодично отримує скарги від педагогів щодо невиконання батьками своїх обов'язків щодо здобуття їхніми дітьми освіти. Особливо проблемним є виконання батьками своїх обов'язків під час дистанційного навчання їхніх дітей. Хоча в кожному окремому випадку є свої причини, чому дитина не здобуває освіти або має суттєві перерви у навчанні.

ОБОВ'ЯЗКИ БАТЬКІВ ЩОДО ЗДОБУТТЯ ДІТЬМИ ОСВІТИ

Основними документами, які регулюють права та обов'язки батьків є Сімейний кодекс України, Закон України "Про освіту", Закон України "Про охорону дитинства", Закон України "Про повну загальну середню освіту".

Основні обов'язки батьків щодо здобуття дітьми освіти:

- забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя (стаття 150 Сімейного кодексу України);
- сприяти виконанню дитиною освітньої програми та досягненню дитиною передбачених нею результатів навчання (стаття 55 Закону України "Про освіту");

- дотримуватися установчих документів, правил внутрішнього розпорядку закладу освіти, а також умов договору про надання освітніх послуг (за наявності) (стаття 55 Закону України “Про освіту”).
- Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов’язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров’я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей ... (стаття 12 Закону України “Про охорону дитинства”).
- На батьків учнів, а також керівників закладів освіти, які виконують обов’язки опікунів дитини у випадках, визначених законом, покладається відповідальність за здобуття ними повної загальної середньої освіти (Стаття 25 Закону України “Про повну загальну середню освіту”).

Усі обов’язки батьків щодо виховання та навчання викладено у наступних нормативних документах:

Стаття 150 Сімейного кодексу України

- Батьки зобов’язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім’ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини.
- Батьки зобов’язані піклуватися про здоров’я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток.
- Батьки зобов’язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя.

Стаття 155 Сімейного кодексу України

- Здійснення батьками своїх прав та виконання обов’язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності.
- Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини.
- Ухилення батьків від виконання батьківських обов’язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом.

Стаття 55 Закону України “Про освіту”

У статті “Права та обов’язки батьків здобувачів освіти” зазначено що, виховання в сім’ї є першоосновою розвитку дитини як особистості. Батьки мають рівні права та обов’язки щодо освіти та розвитку дитини.

- Батьки здобувачів освіти зобов'язані:
- виховувати у дітей повагу до гідності, прав, свобод і законних інтересів людини, законів та етичних норм, відповідальне ставлення до власного здоров'я, здоров'я оточуючих і довкілля;
- сприяти виконанню дитиною освітньої програми та досягненню дитиною передбачених нею результатів навчання;
- поважати гідність, права, свободи і законні інтереси дитини та інших учасників освітнього процесу;
- дбати про фізичне і психічне здоров'я дитини, сприяти розвитку її здібностей, формувати навички здорового способу життя;
- формувати у дитини культуру діалогу, культуру життя у взаєморозумінні, мирі та злагоді між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами, представниками різних політичних і релігійних поглядів та культурних традицій, різного соціального походження, сімейного та майнового стану;
- настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства;
- формувати у дітей усвідомлення необхідності додержуватися Конституції та законів України, захищати суверенітет і територіальну цілісність України;
- виховувати у дитини повагу до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання України;
- дотримуватися установчих документів, правил внутрішнього розпорядку закладу освіти, а також умов договору про надання освітніх послуг (за наявності);
- сприяти керівництву закладу освіти у проведенні розслідування щодо випадків булінгу (цькування).

Стаття 12 Закону України “Про охорону дитинства”

Виховання в сім'ї є першоосновою розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці.

Стаття 25 Закон України “Про повну загальну середню освіту”. Права, обов’язки та відповідальність батьків учнів:

- Батьки учнів мають права та обов’язки у сфері загальної середньої освіти, передбачені цим Законом, Законом України “Про освіту” та іншими законами України.
- Батьки учнів мають право бути присутніми на навчальних заняттях своїх дітей за попереднім погодженням з керівником закладу освіти.
- На батьків учнів, а також керівників закладів освіти, які виконують обов’язки опікунів дитини у випадках, визначених законом, покладається відповідальність за здобуття ними повної загальної середньої освіти.

ОБОВ’ЯЗКИ ДІТЕЙ ЩОДО ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ

Стаття 53 Закону України “Про освіту”

Здобувачі освіти зобов’язані:

- виконувати вимоги освітньої програми (індивідуального навчального плану за його наявності), дотримуючись принципу академічної доброчесності, та досягти результатів навчання, передбачених стандартом освіти для відповідного рівня освіти;
- поважати гідність, права, свободи та законні інтереси всіх учасників освітнього процесу, дотримуватися етичних норм;
- відповідально та дбайливо ставитися до власного здоров’я, здоров’я оточуючих, довкілля;
- дотримуватися установчих документів, правил внутрішнього розпорядку закладу освіти, а також умов договору про надання освітніх послуг (за його наявності);
- повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, свідком яких вони були особисто або про які отримали достовірну інформацію від інших осіб.

Українським законодавством не визначена відповідальність дитини за невиконання обов’язків щодо здобуття освіти, на відміну від досвіду країн ЄС та Великобританії. В Україні таку відповідальність несуть лише батьки. Докладно про неї – нижче у тексті.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БАТЬКІВ ЗА НЕВИКОНАННЯ ОБОВ’ЯЗКІВ ЩОДО ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ ЇХНІМИ ДІТЬМИ В УКРАЇНІ

Штрафні санкції

Ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей тягне за собою попередження або накладення штрафу від п'ятдесяти до станопоподатковуваних мінімумівдоходів громадян(стаття 184Кодексу України про адміністративні правопорушення). Це від 850 грн до 1700 грн.

Якщо ті самі дії вчиняються повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, – накладається штраф від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – це від 1700 грн до 5100 грн.

Позбавлення батьківських прав

Також батьків можуть позбавити батьківських прав, якщо вони ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти (стаття 164Сімейного кодексу України).

Верховний Суд України видав постанову від 30.03.2007 № 3«Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав»,у якій надав іншим судам роз'яснення щодо ухилення батьків від виконання своїх обов'язків. Позбавити прав можуть, коли батьки не піклуються про:

- фізичний і духовний розвиток дитини;
- навчання;
- підготовку до самостійного життя;
- не забезпечують необхідного харчування;
- не забезпечують медичний догляд, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання;
- не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення;

- не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей;
- не сприяють засвоєнню дитиною загальновизнаних норм моралі;
- не виявляють інтересу до внутрішнього світу дитини;
- не створюють умов для отримання дитиною освіти.

Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

ДІЇ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ У РАЗІ НЕВІДВІДУВАННЯ ДІТЬМИ ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Згідно зі статтею 53 Конституції України, повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Відповідно до пункту 13 Порядку ведення обліку дітей дошкільного, шкільного віку та учнів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 684, якщо учень, який не досяг повноліття, відсутній на навчальних заняттях протягом 10 робочих днів підряд з невідомих або без поважних причин, заклад освіти невідкладно надає відповідному територіальному органу Національної поліції та Службі у справах дітей дані таких учнів для провадження діяльності відповідно до законодавства, пов'язаної із захистом їх прав на здобуття загальної середньої освіти.

За пропуск учнем заняття без поважної причини батьки можуть бути притягнені до адміністративної відповідальності, що передбачає штраф. Про розмір штрафу дивіться у попередньому розділі.

Причини відсутності учня на навчальних заняттях підтверджуються відповідною медичною довідкою закладу охорони здоров'я або письмовим поясненням батьків (одного з батьків) учня чи інших законних представників (для учнів, які не досягли повноліття) або учня (для повнолітніх учнів), що зберігаються в його особовій справі протягом поточного навчального року. Тобто якщо дитина хворіла і не відвідувала школу, до закладу освіти потрібно надати медичну довідку. Якщо учень перебував вдома під наглядом батьків, підтвердженням стане заява від батька або матері.

Проблемне здобуття освіти дітьми, які перебувають за кордоном, оскільки у більшості країн обов'язкове навчання у школі країни перебування, й учні не мають змоги приєднуватися до онлайн уроків. І тут траплялися різні ситуації: про відсутність на уроках дітей, які навчаються за кордоном, школа повідомляла у відповідні органи та вимагала повернутися в Україну, або на постійну відсутність дітей та невиконання ними завдань школа та педагоги “закривають очі”. Частину дітей, щоб не мати проблем, їхні батьки перевели навчатися на сімейну форму здобуття освіти або екстернат,

На нашу думку, має бути певне рішення щодо доступу до української освіти дітей, які навчаються за кордоном, щоб учні зберігали зв'язок із Батьківщиною, навчання має відбуватися в асинхронному режимі. Водночас необхідний механізм для з'ясування того, чи здобуває дитина освіту – в українському закладі освіти чи закордонному.